

Ακολουθήσέ με
στο αρχαίο θέατρο
της Ηφαιστίας

Η Ηφαιστία, οι Αθηναίοι και το θέατρο

Εικ. 1 Το αρχαίο θέατρο της Ηφαιστίας.

Ταξίδι στη βόρεια Λήμνο... Εδώ, στη χερσόνησο της Παλαιόπολης, στον κόλπο του Πουρνιά, μπορεί να δει κανείς από κοντά τα ερείπια της Ηφαιστίας, της μίας από τις δύο σημαντικότερες πόλεις της αρχαίας Λήμνου, που το όνομά της οφείλει στον προστάτη της θεό Ήφαιστο. Η άλλη ήταν η Μύρινα, στη θέση της σημερινής πρωτεύουσας, στη δυτική πλευρά του νησιού.

Η Ηφαιστία υπήρξε μια πλούσια πόλη, καθώς το σημείο που ήταν χτισμένη ήταν ιδιαίτερα προνομακτό. Εκεί συναντιούνταν οι θαλάσσιοι δρόμοι που συνέδεαν τις ακτές της Θράκης και της Μακεδονίας με τις ακτές του Ελλησπόντου. Μάλιστα, η επικοινωνία της γινόταν από δύο λιμάνια, ένα φυσικό και ένα τεχνητό. Ταυτόχρονα, ήταν καλά προστατευμένη, αφού, εκτός από το τείχος, ασφάλεια της παρείχαν και οι βραχώδεις ακτές της. Η πόλη ήταν χτισμένη σε όλη την έκταση της χερσονήσου. Ανάμεσα στους λόφους που σχηματίζονταν βρίσκονταν τα σπίτια, η αγορά και τα δύο μεγάλα ιερά, της Μεγάλης Θεάς

Λήμνου και των Καβείρων, που ήταν οι γιοι του Ήφαιστου και της νύμφης Καβειρούς.

Στο διάστημα των επτά αιώνων περίπου, από τον 7ο έως τον 1ο αι. π.Χ., που η Ηφαιστία γνώρισε τη μεγαλύτερη της ανάπτυξη, κομβικό ήταν το έτος 509 π.Χ. Τότε οι Αθηναίοι με αρχηγό τον Μιλτιάδη έδιωξαν την περσική φρουρά από τη Λήμνο και την κατέλαβαν. Σταδιακά στο νησί εγκαταστάθηκαν Αθηναίοι, οι οποίοι, μάλιστα, ίδρυσαν στη Μύρινα και την Ηφαιστία δύο δήμους. Η παρουσία τους έμελλε να ανοίξει ένα σημαντικό κεφάλαιο στην ιστορία και τον πολιτισμό της Λήμνου. Από την αθηναϊκή κοινότητα αναδείχθηκαν σημαντικοί άνθρωποι των γραμμάτων και των τεχνών, όπως ο γλύπτης Αλκαμένης και ο ιστορικός Απολλόδωρος. Κι ακόμα, οι νέοι κάτοικοι, έχοντας δικούς τους θεσμούς και συνήθειες, γρήγορα έφεραν τους ντόπιους σε επαφή με την τέχνη του θεάτρου.

Χάρη στους Αθηναίους, λοιπόν, η Ηφαιστία απέκτησε στο τέλος

του 5ου ή στις αρχές του 4ου αι. π.Χ. το λίθινο θέατρό της που είναι ένα από τα αρχαιότερα ελληνικά θέατρα (εικ. 1). Βρίσκεται στην καρδιά του αρχαιολογικού χώρου και είναι, μάλιστα, το σημαντικότερο μνημείο που έχει έρθει στο φως. Για να το δείτε από κοντά, ακολουθήστε το μονοπάτι μπροστά από την είσοδο του αρχαιολογικού χώρου, αφού πρώτα περάσετε από το τείχος, τα λουτρά της πόλης και τη γειτονιά με τα κατάλοιπα των ρωμαϊκών σπιτιών.

Το θέατρο είναι χτισμένο στην απότομη πλαγιά ενός χαμηλού λόφου που βρισκόταν στο στενότερο σημείο της χερσονήσου, ανάμεσα στα δύο λιμάνια. Η θέα ήταν ιδανική. Από το *κοίλο* οι θεατές αντίκριζαν τη θάλασσα και απέναντι τη χαμηλή οροσειρά Καστροβούνι (εικ. 7). Για να κατασκευαστεί το κοίλο, χρειάστηκε να σκεπάσουν με χώμα και θρυμματισμένες πέτρες το βράχο, ώστε να γίνει πιο ομαλό το έδαφος.

Όσα τμήματα του θεάτρου σώζονται σήμερα δεν προέρχονται βέβαια μόνο από το οικοδόμημα εκείνης της εποχής, αφού στην πορεία των αιώνων το θέατρο άλλαξε συνολικά πέντε φορές. Στα ελληνιστικά χρόνια μεγάλωσε, οι εντυπωσιακότερες αλλαγές όμως έγιναν στη ρωμαϊκή εποχή.

Εικ. 2 Μαρμάρινοι θρόνοι για τους επισήμους.

Τα «θαμμένα» μυστικά του θεάτρου

Εικ. 3 Ίχνη παλαιότερων κτηρίων.

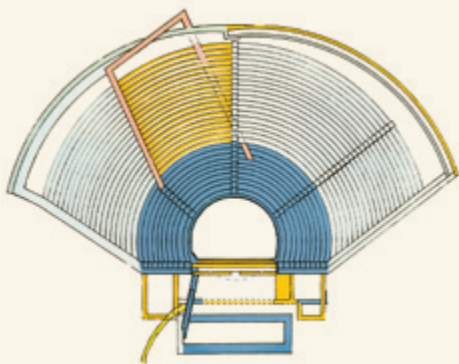
Κατά τη διάρκεια των ανασκαφών ήρθαν στο φως απρόσμενα ευρήματα, αποκαλύπτοντας ότι το θέατρο της Ηφαιστίας είχε χτιστεί πάνω σε παλαιότερα οικοδομήματα διαφορετικών χρήσεων. Τα κατάλοιπά τους δίνουν μία ιδιαίτερη όψη που σίγουρα θα σας εντυπωσιάσει! Για να τα ανακαλύψετε, θα πρέπει να ανεβείτε από την *ορχήστρα* τη σκάλα που περνάει ανάμεσα στις δύο αριστερές *κερκίδες* του κοίλου και να σταθείτε περίπου στη μέση της. Από το σημείο αυτό θα διαπιστώσετε ότι στο κέντρο των δύο κερκίδων σχηματίζεται το περίγραμμα ενός παραλληλόγραμμου κτηρίου. Ήταν ένα ιερό που χτίστηκε τον 7ο αι. π.Χ. (εικ. 3). Και δεν ήταν το μόνο που βρέθηκε κάτω από το θέατρο... Στο ανώτερο σημείο της δεξιάς κερκίδας ένα ακόμη ιερό είχε χτιστεί στην αρχαϊκή εποχή (6ος αι. π.Χ.).

Πριν απομακρυνθείτε, αξίζει να παρατηρήσετε κάτι ακόμα, πολύ εντυπωσιακό. Η *κλίμακα*, η σκάλα, δηλαδή, πάνω στην οποία στέκεστε, έχει μία κλίση προς τα δεξιά. Αν την ανεβείτε ως την κορυφή του κοίλου, θα δείτε ότι συναντάει έναν οριζόντιο διάδρομο. Ο διάδρομος αυτός περνάει κάτω από τον τοίχο που περιβάλλει το κοίλο. Συνεχίζει προς τα δεξιά και ενώνεται με μία δεύτερη κλίμακα, από την οποία ένα πολύ μικρό κομμάτι μόνο σώζεται σήμερα. Μάλιστα, η κλίμακα αυτή φαίνεται να είναι σχεδόν παράλληλη με την πρώτη. Αν τώρα σταθείτε στην κορυφή του κοίλου και συμβουλευτείτε την εικόνα 3, θα διαπιστώσετε ότι τα κατάλοιπα αυτά σχηματίζουν ένα περίγραμμα σε σχήμα Π. Οι αρχαιολόγοι πιστεύουν ότι ανήκουν στο πρώτο θέατρο που είχαν κατασκευάσει οι Αθηναίοι, περίπου στις αρχές του 5ου αι. π.Χ. Όπως όλα τα θέατρα στην αρχική τους μορφή, θα είχε ξύλινα καθίσματα για τους θεατές, τοποθετημένα ανάμεσα στις δύο σκάλες, ενώ το σχήμα του πρέπει να ήταν ορθογώνιο. Κι αν φαντάζει περίεργο το σχήμα του για ένα θέατρο της αρχαιότητας, ωστόσο δεν ήταν κάτι ασυνήθιστο για τη μορφή των πρώτων θεάτρων. Μάλιστα, μέχρι σήμερα έχουν έρθει στο φως αρκετά θέατρα τα οποία όταν πρωτοχτίστηκαν δεν είχαν σχήμα πετάλου ή κύκλου.

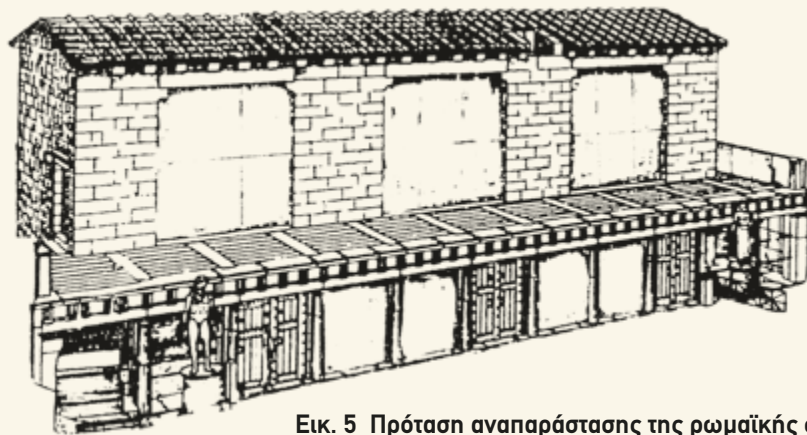
Το θέατρο της Ηφαιστίας

Στάση 1η: Το κοίλο

Σταθείτε στην ορχήστρα και απλώστε τη ματιά σας στο κοίλο. Μπορεί να μη σώζεται όλος ο χώρος των θεατών τόσο καλά, παρόλ' αυτά θα διακρίνετε χωρίς ιδιαίτερη δυσκολία ότι χωρίζεται κάθετα με κλίμακες σε τέσσερις κερκίδες. Στα αρχαία χρόνια όμως το κοίλο πρέπει να χωριζόταν και οριζόντια: ένας διάδρομος, το *διάζωμα*, θα δημιουργούσε δύο ξεχωριστά μέρη, το *θέατρο* και το *επιθέατρο*, δηλαδή το κατώτερο και το ανώτερο τμήμα αντίστοιχα. Το θέατρο περιλαμβάνει τις πρώτες δέκα σειρές καθισμάτων και χτίστηκε την εποχή που πρωτοκατασκευάστηκε το θέατρο. Αργότερα, στα ελληνιστικά χρόνια, πάνω στα λείψανα του ξύλινου θεάτρου χτίστηκε το επιθέατρο και τότε όλο το κοίλο στηρίχθηκε ολόγυρα από έναν κατακόρυφο τοίχο. Πάντως, δεν χρειάστηκε να φτιάξουν όλα τα μέρη του επιθεάτρου από την αρχή, αφού χρησιμοποίησαν και στοιχεία από το ξύλινο θέατρο, όπως τη σκάλα που περνάει μέσα από το ιερό. Γενικά, η κατασκευή του ήταν πιο πρόχειρη σε σύγκριση με αυτή του θεάτρου. Εκεί είχαν χρησιμοποιήσει ακριβότερα υλικά για να φτιάξουν τα *εδώλια*, ενώ στην πρώτη σειρά υπήρχαν και πολυτελή μαρμάρινα καθίσματα με πλάτη (εικ. 2). Ήταν θέσεις που δεν προοριζόνταν για τους απλούς θεατές, αλλά για τους άρχοντες της πόλης.

Εικ. 4 Σχέδιο που αποτυπώνει τη διάταξη του θεάτρου. Διακρίνεται και το παλαιότερο θέατρο σε σχήμα Π.

Εικ. 5 Πρόταση αναπαράστασης της ρωμαϊκής σκηνής.

Στάση 2η: Η σκηνή

Γυρίστε τώρα στην αντίθετη πλευρά. Πίσω από την ορχήστρα το μόνο που βλέπει κανείς σήμερα είναι θεμέλια τοίχων, στα αρχαία χρόνια όμως εδώ υψωνόταν το κτήριο της σκηνής (εικ. 6). Τα επιμέρους τμήματά του δημιουργήθηκαν διαδοχικά.

Ας κατευθυνθούμε στο πίσω μέρος του κτηρίου. Εκεί θα δούμε τα ερείπια ενός ορθογώνιου οικοδομήματος. Πρόκειται για τη *σκηνή*, ένα από τα αρχαιότερα μέρη του θεάτρου. Χτίστηκε στο τέλος του 5ου ή στις αρχές του 4ου αι. π.Χ., πάνω, μάλιστα, σε παλιότερα σπίτια από τα αρχαϊκά χρόνια. Πλάι της θα δείτε να περνάει ένας αγωγός που ξεκινάει από την ορχήστρα. Ο αγωγός αυτός, που χτίστηκε στα ελληνιστικά χρόνια, ήταν ένα από τα πιο απαραίτητα στοιχεία του θεάτρου, καθώς απομάκρυνε τα νερά της βροχής που κατέβαιναν από το κοίλο. Στα ρωμαϊκά χρόνια καταργήθηκε και αντικαταστάθηκε από τον αγωγό που βρίσκεται λίγο πιο δίπλα, στα αριστερά σας καθώς κοιτάτε το κοίλο.

Γυρνώντας στην ορχήστρα, μπροστά από τη σκηνή θα δούμε τα λείψανα ενός ακόμη ορθογώνιου κτηρίου. Πρόκειται για ό, τι έχει απομείνει από το *προσκήνιο*, την υπερυψωμένη εξέδρα, δηλαδή, πάνω στην οποία εμφανίζονταν οι ηθοποιοί. Το προσκήνιο δεν υπήρχε εξαρχής. Προστέθηκε από τους Ρωμαίους, για να βλέπουν καλύτερα οι θεατές

τους ηθοποιούς, καθώς ήδη από τα ελληνιστικά χρόνια ο ρόλος τους είχε αποκτήσει μεγαλύτερη σημασία. Η ορχήστρα, δηλαδή, έπαψε να χρησιμοποιείται και ένα τμήμα της καταργήθηκε, προκειμένου να κατασκευαστεί ο καινούριος χώρος δράσης. Την ίδια εποχή δημιουργήθηκαν και οι δύο ορθογώνιοι χώροι δεξιά και αριστερά από το προσκήνιο. Εδώ ήταν τα *παρασκήνια*, τα δωμάτια, δηλαδή, που αποθήκευαν αντικείμενα απαραίτητα για τις παραστάσεις. Την περίοδο εκείνη, λοιπόν, φαίνεται ότι η σκηνή πήρε τη μορφή που απεικονίζεται στην εικόνα 5. Πάντως, στα πρώτα χρόνια του θεάτρου θα πρέπει να φανταστούμε ότι στη θέση των παρασκηνίων βρίσκονταν οι *πάροδοι*, οι δύο διάδρομοι, δηλαδή, ανάμεσα στο κοίλο και τη σκηνή που οδηγούσαν στην ορχήστρα.

Οι αλλαγές δεν σταμάτησαν εδώ. Προς το τέλος της ρωμαϊκής εποχής η σκηνή ενώθηκε με το προσκήνιο και τα παρασκήνια, έγινε, δηλαδή, ένα ενιαίο κτήριο. Έτσι, πλησίασε περισσότερο προς το κοίλο, με αποτέλεσμα να μικρύνει κι άλλο η ορχήστρα. Ο χαμηλός τοίχος που βλέπετε στο πίσω μέρος της ορχήστρας είναι ό, τι έχει απομείνει από την πρόσοψη της σκηνής αυτής.

Στην ίδια εποχή ανήκουν και τα ερείπια πίσω από το χώρο της σκηνής, αλλά και έξω από τα δύο άκρα του κοίλου, τα οποία δεν φαίνεται να είχαν σχέση με το θέατρο.

Στάση 3η: Η ορχήστρα

Τελευταία στάση στην ορχήστρα. Όπως είδαμε, οι διαδοχικές αλλαγές που έκαναν οι Ρωμαίοι στο κτήριο της σκηνής επηρέασαν το σχήμα της. Ενώ, λοιπόν, αρχικά σχημάτιζε έναν τέλειο κύκλο με διάμετρο 12, 40 μέτρα, κατέληξε να γίνει ημικυκλική. Όπως συνήθιζαν, άλλωστε, να κάνουν οι Ρωμαίοι, έστρωσαν την επιφάνειά της με λευκές πλάκες.

Εικ. 6 Το κοίλο, η ορχήστρα και στο βάθος η σκηνή του θεάτρου.

Εικ. 7 Η θέα από το κοίλο.

Από τότε μέχρι σήμερα

Το θέατρο της Ηφαιστίας έφεραν στο φως Ιταλοί αρχαιολόγοι. Το 1928 εντόπισαν τα πρώτα του ίχνη, ξεκίνησαν όμως συστηματικά την ανασκαφή του το 1937. Λίγο πριν το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο η ανασκαφή αναγκαστικά σταμάτησε. Από τότε το θέατρο έμεινε ερειπωμένο, με τη φθορά του χρόνου, αλλά και τις επεμβάσεις των ανθρώπων να αφήνουν τα καταστροφικά τους σημάδια.

Όσοι το 2002 το θέατρο ξαναγέμισε ζωή. Τη χρονιά εκείνη ειδικευμένοι επιστήμονες και τεχνίτες ξεκίνησαν τις απαραίτητες εργασίες, με σκοπό να αποκαλύψουν το μνημείο από τους τεράστιους όγκους χωμάτων που το κάλυπταν, να στερεώσουν στη συνέχεια όσα από τα μέρη του δεν σώζονταν καλά, αλλά και να φτιάξουν νέα στη θέση κάποιων από αυτά που είχαν καταστραφεί. Μετά από πολλούς αιώνες, τον Αύγουστο του 2010, το θέατρο λειτούργησε και πάλι φιλοξενώντας την πρώτη σύγχρονη παράσταση αρχαίου δράματος.

Και κάτι ακόμα...

Δεν ήταν μόνο οι Αθηναίοι της Λήμνου που έκαναν το απομακρυσμένο νησί γνωστό σε όλο τον ελληνικό κόσμο. Περισσότερο από οποιουσδήποτε άλλους, τη φήμη της οφείλει στους μεγάλους δραματικούς ποιητές του 5ου αι. π.Χ. Δεν ήταν λίγες οι περιπτώσεις που οι ποιητές εμπνεύστηκαν για τα έργα τους από τους εντυπωσιακούς τοπικούς μύθους της Λήμνου ή από επεισόδια και πρόσωπα των μεγάλων μυθολογικών κύκλων, του Αργοναυτικού και του Τρωικού, που συνδέονταν με τη Λήμνο. Πολλές φορές, μάλιστα, γράφθηκαν ακόμα και έργα με τον ίδιο τίτλο που ήταν στην ουσία παραλλαγές του ίδιου θέματος. Το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ο Φιλοκλήτης που έγραψαν και οι τρεις τραγικοί, ο Αισχύλος, ο Σοφοκλής και ο Ευριπίδης. Τα έργα αυτά, πέρα από τον εκπαιδευτικό τους χαρακτήρα, φαίνεται ότι λειτούργησαν και σαν προπαγάνδα, αφού πρόβαλαν εμμέσως την αθηναϊκή ταυτότητα του νησιού.

Βιβλιογραφία

Αρχοντίδου, Α. (2004α), «Εισαγωγή», στο: *Αρχαίο θέατρο Ηφαιστίας* (σελ. 13-17), Λήμνος: Υπουργείο Πολιτισμού/Κ' Εφορεία Προϊστορικών & Κλασικών Αρχαιοτήτων.

Αρχοντίδου, Α. (2004β), «Θέατρο», στο: *Αρχαίο θέατρο Ηφαιστίας* (σελ. 40-65), Λήμνος: Υπουργείο Πολιτισμού/Κ' Εφορεία Προϊστορικών & Κλασικών Αρχαιοτήτων.

Αρχοντίδου, Α. (2004γ), «Συντήρηση», στο: *Αρχαίο θέατρο Ηφαιστίας* (σελ. 133-143), Λήμνος: Υπουργείο Πολιτισμού/Κ' Εφορεία Προϊστορικών & Κλασικών Αρχαιοτήτων.

Μπουλώτης, Χ. (2004), «Η Λήμνος στην Αττική Δραματική Ποίηση», στο: *Αρχαίο θέατρο Ηφαιστίας* (σελ. 113-131), Λήμνος: Υπουργείο Πολιτισμού/Κ' Εφορεία Προϊστορικών & Κλασικών Αρχαιοτήτων.

Σουκλέρης, Λ. (2004α), «Ιστορία», στο: *Αρχαίο θέατρο Ηφαιστίας* (σελ. 19-33), Λήμνος: Υπουργείο Πολιτισμού/Κ' Εφορεία Προϊστορικών & Κλασικών Αρχαιοτήτων.

Σουκλέρης, Λ. (2004β), «Τοπογραφία», στο: *Αρχαίο θέατρο Ηφαιστίας* (σελ. 35-39), Λήμνος: Υπουργείο Πολιτισμού/Κ' Εφορεία Προϊστορικών & Κλασικών Αρχαιοτήτων.

Πηγές από το διαδίκτυο

Περιοδεία του Προέδρου του Διαζώματος κ. Σταύρου Μπένου στα αρχαία θέατρα της Λήμνου, (2009). Διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο: http://www.diazoma.gr/200-Stuff-05-Varius/Tour-019_Limnos-v2.pdf

Άλλες πηγές

Εφορεία Αρχαιοτήτων Λέσβου

Προέλευση εικόνων

Εικ. 1, 2, 3, 5, 6: Εφορεία Αρχαιοτήτων Λέσβου

Εικ. 4, 7: Αρχοντίδου, Α. (2004), «Θέατρο», στο: *Αρχαίο θέατρο Ηφαιστίας* (σελ. 40-65), Λήμνος: Υπουργείο Πολιτισμού/Κ' Εφορεία Προϊστορικών & Κλασικών Αρχαιοτήτων.

Συντονισμός έργου: Μαρία Λαγογιάννη, Δρ Αρχαιολόγος
Σουζάνα Χούλια - Καπελώνη, Αρχαιολόγος
Σχεδιασμός περιεχομένου - γενική επιμέλεια: Έλενα Μπαζίνη, Αρχαιολόγος
Γραφιστική & καλλιτεχνική επιμέλεια: Σπύλιος Πίστας, Γραφίστας
Κείμενα: Μαρία Αγγελάκου, Αρχαιολόγος
Ηλεκτρονική επεξεργασία: Ειρήνη Σταυριανού, Γραφίστας
Παιδαγωγική επιμέλεια: Χρύσα Αθιανού, Εκπαιδευτικός
Διορθώσεις κειμένων: Βιολέττα Ζεύκη, Αρχαιολόγος - Μεταφράστρια

ISBN: 978-960-386-225-3

©2015 Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού

Απαγορεύεται η οποιαδήποτε μερική ή ολική ανατύπωση χωρίς την άδεια του εκδότη

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ, ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΜΟΥΣΕΙΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Το έργο «Σχεδιασμός και παραγωγή παιδαγωγικών εργαλείων για την ανάδειξη της σημασίας του θεάτρου στην αρχαιότητα και σήμερα» (κωδικός MIS 339817) υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος "Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση" και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.